

Over het nut boterfabrieken en welke vorm?

Het oprichten van boterfabrieken is wenschelijk. In welke richting moeten zij werken, vooral met het oog op het in Friesland bestaande kunststelsel? Of als zelfstandige fabriek (firma of vennootschap) af als coöperatieve vereeniging, waarbij de boer in- en uittredend lid kan zijn, af op kleine schaal voor gemeene rekening (b.v. 2 of 3 personen), waarbij de boer zelf uitvoerder is.

Dit punt was zeer uitvoerig behandeld in de 14e afdeeling, en de heer A. Buma, van Hindeloopen, bracht daarover een met zeer veel zorg bewerkt verslag uit.

Het zal zeker wel algemeen worden erkend, dat onze zuivelproducten op de wereldmarkt steeds meer en meer in den achterhoek geraken, en wij op dit gebied door andere landen worden overschaduwd en verdrongen; niet zoozeer door het feit, dat de kwaliteit onzer waar op zich zelf is achteruitgegaan, maar hoofdzakelijk hierdoor, dat onze concurrenten ons aan de hand der wetenschap voorbijstreefden en wij - terende op ouden roem - zijn staan gebleven

In den daardoor ontstanen toestand nu wordt een geregelde handel niet alleen moeilijk, maar schier onmogelijk gemaakt en lijdt onze rijke landbouw-provincie voortdurend een enorme en onberekenbare schade.

Onze ligging stelt ons in het gunstigst verband met de wereldmarkt - dat is voor ons Londen - en wij bezitten uitmuntende landerijen en hebben dus de gelegenheid en de kracht, om die markt op het spoedigst de beste producten aan te bieden; het verlies klemmt alzoo daarom des te meer, omdat het vermeden kon worden.

Spreeker gaat daarop de gebreken na, om vervolgens aan te toonen, dat deze zijn te verbeteren door eene meer fabriekmatige bewerking, en daarna stil te staan bij de verschillende richtingen waarin die fabrieken werken.

Duidelijk stelt hij in het licht, hoe bij de *zelfstandige fabriek* een zuivere verhouding blijft bestaan tuschen fabrikant en boer-leverancier van de grondstof, de melk, terwijl het huurstelsel hier buiten invloed blijft. Partijen staan zuiver tegenover elkaar en hebben de gewone maatschappelijke verhouding, bestaande in koop en verkoop, levering en betaling met prijsbepaling door vraag en aanbod.

Bij eene uitgebreide toepassing van die fabrieken treedt eene gewenschte concurrentie in het leven, tusschen de fabrieken onderling om den boer te trekken, en bij de boeren om de meest mogelijke zorg aan hun bedrijf te wijden.

Van geheel anderen aard acht spr. de fabrieken, die door *coöperatieve vereenigingen* worden gedreven. Hij toont aan, hoe zij de vrijheid van handelen der zelfstandige fabrieken missen, en hoe van de huurboeren, die zeker het meeren-deel in Friesland vormen, het toetreden als lid en het contracteren tot levering van zulks groote bezwaren opleveren.

In- en uittreden van personen wordt bij coöperatie zeker toegestaan; maar het steken van geld in- en het deelnemen aan de risico van zoodanige fabriek is voor den huurboer altoos gewaagd, omdat hij bij verandering van woonplaats het genot verliest, zijn financieel belang geheel aan anderen moet overlaten en hij door de statuten persoonlijk aansprakelijk is geworden, voor de verbintenissen der Vereeniging, daar de betrekkelijke wet op straffe van nietigheid voorschrijft, dat de statuten zullen inhouden de bepaling in welke mate de leden persoonlijk aansprakelijk zijn zullen voor de verbintenissen der Vereeniging.

Gunsiger oordeelt spreker over de kleine fabrieken voor gemeene rekening, die de eigenaars van 2 of meer bij elkaar liggende boerenplaatsen voor zich-zelve oprichten, zelve de grondstof leveren, zonder melk van anderen te koopen. Zij bewerken dan gemeenschappelijk de melk, wat anders op de bestaande wijze op elke plaats afzonderlijk geschiedt, en zij zelve de uitvoerders blijven.

Ten slotte stelt spreker als conclusie:

De meest wenselijke oplossing zou zeker zijn, dat elke landbouwer op zich-zelf in de beoefening der zuivelbereiding gelijken tred hield met de steeds meer en meer vooruitstrevende wetenschap op dit gebied; daardoor toch zou onze gunstige ligging en de uitnemende grondaard van Frieslanse bodem spoedig weder tot hun recht komen; de zuivelproducten onzer provincie weder plaats vinden in de eerste rij op de wereldmarkten, en onberekenbare voordeelen worden genoten.

Ofschoon nu het besef tot verbetering reeds meer en meer schijnt te ontwaken, zal echter gebrek aan financiële kracht, het vastkleven om oude gewoonten en - zoolang de wetenschappelijke kennis op dit gebied nog geen algemeen domein is geworden - een zekere onverschilligheid de vervulling van die oplossing in algemeen zin nog zeer lang vertragen en om dit standpunt nu geleidelijk en toch op de meest spoedig. wijze te bereiken, zijn er zeker praktische voorbeelden noodig, die in deze den weg kunnen banen.

Als zoodanige voorbeelden - hier als het ware de baanbrekers - schijnt de oprichting van zuivelfabrieken de meeste aanbeveling te verdienen. De vraag wordt daarom aan deze vergadering onderworpen: in welke van de drie besproken richtingen moeten deze werken? Uitvoerige, hoogst belangrijke discussiën, volgden op deze doorwrochte inleiding.

Er werd toegestemd, dat er verbetering moet komen, maar hoe? Moeten er boterfabrieken komen, dan dient men eerst te weten, welk product de wereld-

markt verlangt. Verlangt die zoete boter, dan moeten er fabrieken komen, omdat de boer geen zoete boter kan leveren. Maar is het wel een uitgemaakte zaak, dat de wereldmarkt zoete boter verlangt?

Er zijn reeds boterfabrieken in deze provincie; welke zijn de resultaten? Indien het noodig is dat er fabrieken komen, dan moeten ze ook met voordeel kunnen werken.

Er is gesproken over huurcontracten. De meeste Friesche eigenaars - behoudens gunstige uitzonderingen - laten zich er te weinig aan gelegen liggen. In de vette jaren hebben zij het leeuwenandeel getrokken; zij zijn nu verplicht met hun kapitaal den boer te steunen tot oprichting van fabrieken. Door het vervoer der melk naar de fabriek ontstaat een gevaar voor het jonge vee, omdat niet door alle landbouwers, die melk aan fabrieken leveren, genoeg afgeroomde melk mede teruggenomen wordt. Zou het niet goed zijn, evenals in Ierland, de melk op de boerderijen te (ont)roomen en alleen den room af te leveren, zoodat de kalveren de ondermelk behouden?

Hoe de fabriek in te richten, blijft een quaestie. Het is onbillijk de melk per liter te betalen; zal de zaak slagen dan moet betaald worden naar het vetgehalte. Maar is dat te vergen van hen, die nu optreden als directeuren? De Fr. M. v. L. had voor 20 jaren reeds voor goed onderwijs moeten zorgen, want wie treden nu als directeuren op? Familieleden of personen, die slechte rekening gemaakt hebben in eigen zaak, maar geen bekwame directeurs. Een ander lid was nog niet overtuigd, dat de oprichting van fabrieken in alle streken der provincie wenschelijk is. In zandstreken en in den bouwhoek, waar akkerbouw hoofdzaak en weide bijzaak is, zoodat de melk lang verzameld moet worden, daar kunnen fabrieken nuttig zijn; in den greidhoek werd dit betwijfeld.

Gaat men nu de marktprijzen der laatste maanden na, dan komt de fabrieksboter - systeem centrifuge en niet dat van afkoelen - vrij nabij de eerste keur, en hoe dan de kosten der fabriek te hoeden? Wanneer men in den greidhoek op een boerenplaats heeft een flinken kelder, een ijshuis en den boterkneder gebruikt; dan maakt men er even goede boter als in een fabriek, terwijl de aroma der boerenboter gemist wordt in de fabrieksboter. Ook is het een bezwaar, dat de kaas van gecentrifugeerde melk weinig smakelijk is en ongeschikt voor export.

Wanneer men overal fabriekjes opricht, dan krijgt men stoomkalveren en gaat het vee een treurigen weg op.

Waarom, vroeg een derde, hier een twistappel geworpen tusschen eigenaar en boer; laten zij samen hunne zaken behandelen. De huurder in Friesland is genoeg op de hoogte om te weten wat hij heeft te contracteeren. En als het rapport der 14^e Afd, door de boerinnen wordt gelezen, zal er een algemeene opstand onder haar ontstaan over dat oordeel. Deze vergadering moet zich buiten die zaak

houden en ieder vrij laten. Van de fabrieksboter is ook wel uit Londen teruggekomen. In het rapport is de boter zoo geschetst, dat geen handelaar meer die boter zal willen koopen, behalve de rapporteur.

Zoo kruisten zich de meeningen voor en tegen het wenschelijk van fabrieken, totdat de spoorfluit van verre vele leden reeds in de ooren klonk en naar het station riep, zonder dat er gedebatteerd was over de richting, waarin de fabrieken zouden moeten werken; - zonder dat er eene conclusie was genomen over het al of niet wenschelijke. Bij het vertrek van velen achtte de voorzitter het zelfs ongewenscht, een conclusie over de wenschelijkheid daarvan te nemen, maar noodigt ieder uit, het gesprokene verder te overwegen, en wanneer dan tevens resultaten over de werking van boterfabrieken bekend gemaakt worden, zullen deze in betrekking tot deze zaak niet over het hoofd worden gezien.

Thans ging de vergadering over tot de orde van den dag, om den Voorzitter nog even in de gelegenheid te stellen, mede te deelen, dat het doel van het punt: „behandeling van het rapport van het landbouw-comité omtrent het oprichten van een „Algemeen Nederlandsch Landbouw-Weekblad”, is, om door vereende krachten op goedkoope wijze een goed en volledig vakblad voor den landbouw te krijgen.

De 14e Afdeeling had dit onderwerp reeds besproken en vroeg, of men dan ter besparing van kosten ook den Starings-almanak kon afschaffen en of men de „Mededeelingen en Berichten” ook zoo kunnen ontberen.

De vergadering was te zeer gedund, om dit punt verder te behandelen, waarom de voorzitter het aan de afdeelingen opdroeg, met uitnoodiging, de resultaten daarvan aan het hoofdbestuur mede te delen.